

דף עט

'קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר' — התוספות כתבו שאם לא קדשה את עצמה אלא אביה בלבד, כולם מודים שאין חוששין לקידושי אביה, לפי שיש להעמידה על חזקת פנויה שמקודם. אך עתה שקדשה עצמה, בטלה לה חזקה זו, שהרי ודאי היא אשת-איש, או מפאת קידושי אביה או מפאת קידושי עצמה.

לפי זה לכאורה צריך לומר שבדקה ונמצאת בוגרת סמוך לקידושיה, באופן שאין ספק שמה בגרה אחר קידושיה, [אז על כל פנים כשאפשרות זו רחוקה, שאזי הורעה חזקת פנויה משום כך]. כי אם יש ספק סביר כזה, הרי שוב יש לה חזקת פנויה, שהרי נערה שנתקדשה מדעת עצמה אמרו לעיל (גג:) שאינה מקודשת [מלבד לדעת ר"ל אליבא דחכמים, שדחאה].

וכן איתא בתוס' ר"י הזקן כאן (בשם רש"י) שבדקנה מיד.

'דאיכא למימר העמד תמא על חזקתו ואימר לא טבל' — יש לשאול, מדוע לא נאמר להפך, העמד כל אותן טהרות שנגע בהן לאחר הטבילה על חזקת טהרתן? יש לומר, כיון שודאי נגע בהן בטלה חזקתן. (ריטב"א. וכ"כ הרמב"ן והריטב"א להלן פ. ובריטב"א בעירובין לו. וע"ש בתוס'. ומרש"י להלן פ. לכאורה משמע שחולק על סברא זו. ע"ש בתורי"ד).

ואם תאמר, כמו כן נאמר כיון שודאי טבל, בטלה לה חזקת תמא שעליו? י"ל לענין זה מועילה הריעותא ד'הרי חסר לפניך', שלא נלך אחר חזקת המקוה הקודמת אלא אחר חזקת האדם. ואולם אין לילך אחר חזקת הטהרות, שהרי הן תוצאה מטומאת האדם, ויש לנו לדון תחילה על שורש הספק ולא על תוצאותיו.

'אימת, אילימא בתוך ששה, בהא נימא רב הרי היא בוגרת לפנינו? השתא הוא דבגרה' — ואם אין ידוע אם עברו ששה חדשים מאז הגעת סימני נערו, אם לאו — אף לרב הוי ספק, הגם שעכשו בוגרת לפנינו. (שו"ת ר"י מיגאש קעג. וכן מבואר מתוך דברי התשב"ץ ח"א עא. והריטב"א צדד שמה גם בזה מחלוקת).

(ע"ב) 'מי מוציא מיד מי? הוא מוציא מידם בלא ראייה, והן אין מוציאין מידו בלא ראייה' — דברי ר' יעקב... — וכן פסקו הרי"ף ושאר פוסקים, ששטר שאין כתוב בו לשון מתנת בריא ולא לשון מתנת שכיב-מרע, אף על פי שעתה הוא בריא [וגם ידוע שהיה בריא בעבר], יכול לטעון שהיה שכיב-מרע בעת כתיבת השטר.

בשו"ת הר"ן (סו. מובא בבית יוסף — יו"ד סוס"י רא) דן אודות מקוה שדרכה להחסר ולהתמלא לעתים, ולאחר שהחזקה להיות בה ארבעים סאה, טבלו בה, ולמחרת נמדדה ונמצא בה שיעור מכוון. וכתב, היות ומוחזקת להיות מימיה מתמעטים ומתרבים, אין החזקה שבעבר והחזקה העכשוית מועילות להוציא את הטמא מחזקתו, וחוששים שמה לא היו בה ארבעים סאה בשעת הטבילה. והביא להוכיח מכאן — שאין חזקת בריא של עתה מועילה עם חזקת בריא דמעיקרא, להוכיח על שעת המתנה, לפי שהחולי מצוי, והכא נמי מצוי השינוי באותה מקוה.

ואמנם היה מקום לחלק, שלא אמר ר' יעקב אלא במקום חזקת ממון, שהרי קיימא לן שאפילו רוב אינו מוציא ממון, וכל שכן שאר חזקות אין בכוחן להוציא ממון. ואולם דעת הר"ן כנראה להשוות חזקת ממון לחזקת תמא.

וכבר נשאו ונתנו האחרונים בענינים אלו, כגון לענין חשש לאי־שפיות במי שעתה הוא שפוי וכן היה שפוי בעבר, וכיו"ב. ע' בשו"ת בית אפרים אה"ע קיא; שב שמעתתא ג, יב; שו"ת אחיעזר ח"א כח, יג כט, א.

'אידי ואידי כשמואל, כאן במכחשתו...' — יש לדקדק מדוע לא תירץ אליבא דרב [שכמותו נוקטים להלכה], והא דקתני 'חיישינן לקידושי שניהם' — בשקידש בתוך ששה חדשים. — יש להוכיח מכאן כשיטת הראשונים (ע' בתוס' רי"ד) שבתוך ו' מעמידים אותה על חזקת נעורת ואין קידושיה כלום. ולכן אי אפשר להעמיד הברייתא בתוך ששה, כי אז אין חוששין לקידושיה כלל (שער המלך אישות ג, יד).

ואמנם, שיטת רש"י (וכך דייקו מדבריו לעיל בד"ה בהא אמר) וכן משמע מהטור ושלחן ערוך (אה"ע יז) שבתוך ששה הרי זה ספק. ויש לתרץ שלא פשו אליבא דרב, משום שרב תנא ופליג, ואין קושי אם תנא דברייתא אחת אינו סובר כמותו, מה שאין כן לשמואל. (בית מאיר).

דף פ

'מלקין על החזקות, סוקלין ושורפין על החזקות, ואין שורפין תרומה על החזקות...' — פירוש, ישנן חזקות טובות שאפילו ממיתים על פיהן, וישנן חזקות גרועות שאף אין שורפין על ידיהן תרומה. (רש"ש).

בטיבן של חזקות אלו, כתב החזון־איש (אה"ע קיד, ז. וע"ש בסי' ב, יב), זו לשונו: 'מתנאי החזקה שיתאמת הדבר בלבנות בני אדם ולא יסתפקו בהן, שאם באו לעיר פוחזים ואומרים 'זו אשתי' והיא אומרת 'זה בעלי', ואנשי העיר מסתפקים בהם שעצת זימה ביניהם — לא יחזקו לעולם. וכן בלבשה בגדי נדותה, ולפי הכרת אנשי מקומה לא יחשבו זאת לאות נאמן על נדותה — לא תוחזק בזה, אלא העיקר לפי החלטת בני אדם, והנהגה הרגילה בין בני אדם המעידה ומתאמת (אולי צ"ל: ומאמת) בלב הרואים — הוי עדות גמורה'.

וכתב המהרי"ק (פו), שהחזקה שעל פיה מלקים אינה בעלת משקל שווה לחזקה שעל פיה סוקלים ושורפים, אלא למלקות די ב'חזקה כל דהו'. וגם משמעות הלשון מורה כן — כתב — שלכך רבי יוחנן לא עירב ושנה 'מלקין סוקלין ושורפין על החזקות', אלא חילקם לשתי קבוצות, לומר שבשתי חזקות שונות מדובר (וכן דקדק מלשון רש"י).

'הוחזקה נדה בשכינותיה — בעלה לוקה עליה משום נדה' — יש לדקדק מדוע נקט 'בעלה' ולא היא עצמה?

הנה הפוסקים (ע' טור יו"ד קפה בשם הרמב"ן, ושאר פוסקים שם) דנו האם מועילה נתינת 'אמתלא' של האשה לומר שבאמת לא היתה נדה, אלא לבשה בגדי נידותה מחמת סיבה מסוימת. ובשו"ת הרמ"א (ב. מובא בגליון השו"ע שם) צידד בדבר ורצה לדקדק מכאן ש'אמתלא' מועילה, שלכן רק בעלה לוקה עליה, אבל היא — אם תתן אמתלא ללבישתה — לא תלקה. [ובמקרה כזה גם הבעל לא ילקה, אלא שמדובר בסתמא, שאינה נותנת אמתלא].

ואולם הקשה מזה שאמרו סוקלין על החזקות, וכמעשה באשה אחת בירושלים — משמע שאין מועילה שום נתינת אמתלא, שאם כן ודאי אין הורגים (וע' אגרות משה אה"ע ח"א פט ד"ה אבל. ולמש"כ

קסה. האם יכול אדם להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס?

אמרו בגמרא שאפילו לדברי רבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אין יכול להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס. [ולכך צריך הכתוב לחדש שהאב נאמן לומר זה בני בכור — כי אין בידו להקנות לו כל הנכסים שיפלו לו לעולם, שהרי אינו יכול להקנות לו נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס]. יש למדים מכאן שנתנית מתנה או גט של גוסס אינן כלום. והתוס' (והריטב"א) הקשו על כך ופרשו שגוסס כל דבריו קיימים, אלא כאן מדובר בגוסס שנשתקק ואינו עומד בהכרתו, כסתם גוססים, ואין יכול ליתן כלום במצב זה. הלכך כמו כן אינו יכול להקנות עתה נכסים שיפלו לו באותה שעה.

דפים עח — עט

קסו. מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו, והלך הוא וקדשה. וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה והלכה וקדשה את עצמה — מה הדין?

מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו והלך הוא וקדשה; אם שלו קדמו — קידושיו קידושין (שביטל בכך את שליחות השליח). ואם של שלוחו קדמו — קידושיו קידושין. ואם אין ידוע — שניהם נותנים גט. ואם רצו — אחד נותן גט ואחד כונס. וכן הדין באשה ששלחה שליח לקדשה והלכה וקדשה עצמה.

דף עט

קסז. א. בת שקדשה אביה וקדשה היא את עצמה אחריו בו ביום, ועתה היא בוגרת, ואין ידוע אם בגרה לאחר קידושי אביה או קודם לכן — מה דינה?

ב. כאשר יש ספק על שינוי במצבו של גוף מסוים, אימתי הוא התרחש — האם ומתי יש לילך אחר המצב הנוכחי של אותו גוף?

א. בת שקדשה אביה ואחר כך קידשה את עצמה, ועתה היא בוגרת, ואין ידוע אם היתה בוגרת בשעת קידושי האב אם לאו — נחלקו רב ושמואל האם חוששים לקידושי האב. ופירשו בגמרא מחלוקתם;

אם קידשה אביה בתוך ששה חדשים מעת תחילת היותה נערה — ודאי יש להניח שלא היתה בוגרת באותה שעה, וקידושי אביה קידושין לדברי הכל.

א. לפרש"י, אפילו נמצאו בה סימני בגרות בתוך ששה, יש להחזיקה נערה עד לשעה שנמצאו. ותוס'—ישנים כתבו שלעולם לא תמהר לבגור תוך ששה.

ב. נראה שנחלקו הראשונים בתוך ששה, האם קידושי האב קידושין ודאיים הם, משום חזקת נערות, או חוששים לחומרא הן לקידושי האב הן לקידושי עצמה.

אם קידשה אביה לאחר ששה חדשים — הרי יצאה כבר מנערות לבגרות ואין קידושי אביה כלום. אין ידוע אם עברו ששה חדשים אם לאו — אפילו לרב הרי זה ספק (עפ"י ראשונים). והריטב"א צדד שמא גם בזה חולקים.

לא נחלקו אלא ביום השלמת ששת החדשים; לדברי רב אין לחוש לקידושי האב, שהרי בוגרת לפנינו.

ולדברי שמואל חוששים לקידושי שניהם, שמא עתה בגרה ובשעת קידושי האב עדיין היתה ברשותו, או שמא בגרה כבר בתחילת היום. מבואר בגמרא שאם היא מכחשת לאביה ואומרת בגרתי מקודם (מרש"י משמע קצת, אף קודם שמלאו ששה והתוס' חולקים) — אפילו לשמואל אין חוששים לקידושי אביה. לפירוש הרי"ד משמע שלפי המסקנא נחלקו רב ושמואל בין במכחשתו בין בשאינה מכחשתו. (ויש לפרש הטעם שאינה נאמנת — משום 'דבר שבערוה'). נחלקו אמוראים האם הלכה כרב (רב אשי) או כשמואל (אמימר). וכן עשה מעשה רב יוסף בן רב מנשיא מדוויל. והקפיד עליו שמואל). והסיקו הלכה כרב. כתבו התוס' שאם קידשה אביה בלבד ולא היא — מודה שמואל שאינה מקודשת, כי יש לומר העמידנה על חזקת פנויה כמו שהיתה מקודם. רק בגלל שנתקדשה אחר כך בעצמה וממה נפשך היא אשת איש, לכך אמר שמואל לחוש לקידושי האב.

ב. גוף שהיה במצב מסוים וחל שינוי במצבו, ואין ידוע מתי חל אותו שינוי — יש לילך אחר 'חזקה דמעיקרא' לומר לא נשתנה המצב המוחזק לנו מראש עד שעה שידענו שנשתנה. ואולם כשהמצב עומד להשתנות, כגון בגר הנערה ביום סיום תקופת הנערות — לדברי רב יש לילך אחר המצב הנוכחי. ושמואל חולק כנ"ל. לפר"י בתוס' משמע שגם חזקה העלולה להשתנות היא חזקה, מלבד אם הרגילות היא שהדבר נשתנה, כגון הבאת סימני בגרות שכרגיל כבר בבוקרו של יום הם באים. במקום שיש להחזיק הממון בחזקת בעליו הקודם, אפשר שאף לרב אין כח ביד 'חזקה דהשתא' להוציא ממון מחזקתו, וכדברי רבי יעקב בכותב כל נכסיו לאחרים וטוען שהיה שכיב מרע באותה שעה ועתה הוא בריא.

במקום שיש 'תרתי לריעותא' — כלומר מלבד העובדה שידוע לנו שהמצב נשתנה, ישנה חזקה אחרת הסותרת לחזקה דמעיקרא — מודה שמואל ש[לדברי חכמים] המצב הנוכחי הוא שקובע. כגון מקוה שנמדד ונמצא חסר, כל טהרות שנעשו על גביו למפרע, בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים — טמאות, שהרי חסר לפניך וגם העמד טמא על חזקתו לומר לא נטהר. וכן חבית יין שהיה הולך ותורם ממנה בכל שעה, ובדק ונמצאת חומץ — לדברי חכמים אין תרומתיו תרומות [מלבד ההפרשות שבתוך שלשה ימים שאין להסתפק בהם אם היה יין או חומץ]. ולדברי רבי שמעון אפילו ב'תרתי לריעותא' — ספק.

עוד בדין מקוה שנמדד ונמצא חסר — יתבאר אי"ה בנדה ב. (וע"ע לעיל סו).
ובדין מפריש מן החבית תרומה, ונמצאת של חומץ — ע"ע ב"ב צו.
הכותב כל נכסיו לאחרים וטוען שהיה שכיב מרע באותה שעה — ע' ב"ב קנג.

דפים עט — פ

קסח. מי שבא ממדינת הים עם אשה ובנים, או עם בנים ללא אשה — באלו אופנים צריך להביא הוכחה על יחוסם ובאלו אופנים אין צריך?

יצא עם אשתו למדינת הים, ובא הוא ואשתו ובניו ואמר: זו האשה שיצאה עמי ואלו בניה — אין צריך להביא ראיה לא על האשה (שכבר בדקה כשנשאה. רש"י. ומבואר בתוס' שאין לחוש שמא זו אשה אחרת אלא מניחים שזוהי אותה שיצאה עמו) ולא על הבנים. ופרשו בגמרא, בבנים קטנים הכרוכים אחריה, אבל בגדולים — צריך להביא ראיה על הבנים שהם שלה.

אמר: מתה שם ואלו בניה — מביא ראיה על הבנים, שהם בני אותה אשה. לפרוש ר"י, די שמביא ראיה שהם הבנים של אשתו שמתה, ואין צריך להוכיח שאותה אשה היתה מיוחסת, כי אין לחוש שלקח שם אשה אחרת אלא זו שיצא עמה [שהיא בדוקה משנשאה] זו היא שמתה.

יצא למדינת הים ללא אשה ובא ואמר אשה נשאתי במדינת הים ואלו בניה — מביא ראיה על האשה שהיא מיוחסת ואין צריך להביא ראיה על הבנים (שהרי כרוכים אחריה). 'מתה ואלו בניה' — צריך להביא ראיה על האשה (שהיא מיוחסת) ועל הבנים (שמאותה אשה הם).

בא עם אשה ובנים ואמר שהיו לו שתי נשים והאחת מתה ואלו בניה של זו החיה — מביא ראיה עליה שהיא מיוחסת, ועל הבנים שהם בניה. ואפילו כרוכים אחריה — כי שמא בניה של חברתה הם והיא גידלתם.

לדברי ריש לקיש אין סומכים על כך שהבנים כרוכים אלא לענין קדשי הגבול, אבל לא ביוחסין. ורבי יוחנן אמר: אפילו ביוחסין, שהרי סומכים על החזקות לכל דבר, אפילו לענין עונשי מלקות ומיתה.

א. התוס' הביאו ממסכת כתובות שלפי דעת תנאים אחת, נאמן האב להאכיל בניו תרומה אפילו אינם כרוכים אחר אמם, ודלא כסוגיתנו.

ב. לפרש"י, לריש לקיש צריך להביא ראיה על הבנים לענין עבודת המקדש. רק לתרומה אין צריך. ולפירוש רבנו תם, בכלל 'קדשי הגבול' שאמרו כאן, היינו לכל דבר מלבד לסקול על ידי הוכחה זו.

דף פ

קסט. א. האם מענישים במלקות ובמיתה על פי חזקה? בן הבא על אמו, איזו הוכחה צריך להביא על כך שהוא בנה כדי לחייבם?

ב. רובא וחזקה — מה עדיף?

א. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: סוקלים ושורפים על החזקות. כדברי רבה בר רב הונא: איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית — נסקלים ונשרפים זה על זה. וכן מסרו בשם בר קפרא: מעשה באשה שבאה לירושלים ותינוק מורכב לה על כתיפה, והגדילתו, ובא עליה — והביאום לבית דין וסקלום, לא מפני שבנה ודאי אלא מפני שכרוך אחריה.

משמע בסוגיא שריש לקיש חולק על כך, שלכך לדבריו אין הוכחה ודאית ממה שהבנים כרוכים אחר האשה, שהיא אמם.

ב. רוב העומד מול חזקה דמעיקרא [כגון תינוק הנמצא בצד העיסה ובצק בידו; רוב תינוקות מטפחים הם ואולם העיסה עומדת בחזקת טהרה] — לדברי חכמים רוב עדיף, כי המיעוט כמי שאינו. ולדברי רבי מאיר — ספק, סמוך מיעוט לחזקה והורע לו הרוב.